

Jazyková diskriminácia v maďarsko-slovenských politických diskurzoch. Diskriminujúci(?) názov: Felvidék (Vysočina)

Szabolcs Simon

Abstract

Linguistic Discrimination in Hungarian-Slovak Political Discourses. A Discriminative(?) Name: The Felvidék. *In connection with the 100th anniversary of Trianon, the term „Highlands” often appeared in the written and electronic press and political discourses. The change in the meaning of the name, the restructuring of the meaning structure of the word is interesting. However, we have also seen that it is perceived as discriminatory in certain contexts, especially by Slovak politicians. In this study we deal with the name Highlands, from different perspectives. The text states that translations often carry an ideological and emotional charge, which can evoke strong emotions and reactions in language users in different communicative situations. Occasionally, they can also be used to promote (linguistic) discrimination.*

Keywords: Highlands, Treaty of Trianon, electronic and written press, change of meaning, Language discrimination.

Kľúčové slová: Felvidék (Vysočina), Trianonská zmluva, elektronická a tlačaná tlač, zmena významu, jazyková diskriminácia.

Úvod

Je dôležité poznamenať, že názov *Felvidék* sa používa v rôznych geografických, historických, etnografických, sociologických a politických diskurzoch v odlišnom chápaní. To je čiastočne dôvod, prečo niekedy spôsobuje problémy jeho používanie. Neadekvátne požívanie názvu v politických diskurzoch môže niekedy viesť k diskriminácii, ako uvidíme ďalej. V tomto texte sa venujem práve okolnostiam, v rámci ktorých sa používa historický výraz *Felvidék*. Pri svojej analýze sa opriem najmä o historický a geografický prístup, pri ktorých nemožno jednoznačne povedať, že ide o primárne o negatívnu konotáciu. Naopak, tento výraz sa v maďarskom jazyku používal ako oblasť s nerovným povrchom (pôvodne ako Vysočina). V texte tak

bude predstavený tak zemepisný prístup k výkladu tohto pojmu, ako aj etnografický a sociologický. Tieto budú doplnené o kultúrnu a politickú interpretáciu. Následne bude predstavená aj politická diskusia, ktorá sa najmä na Slovensku často stretáva s negatívnymi reakciami.

O názve *Felvidék* v lexikóne *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona (Lexikon Magyarok v (Česko)Slovensku, Urbán a kol. 2014)*

„Názov *Felvidék* je geografický, historický a etnografický pojem, ktorého význam sa v priebehu posledných storočí menil. Od 16. storočia sa pojem *felföld* ‘vysočina’ rozšíril ako koncepčný náprotivok Veľkej nížiny, čo znamená ploché topografické podmienky. Jeho používanie začalo byť v 19. storočí nahrádzané pojmom *Felvidék*, ktorý sa spočiatku používal skôr v zmysle intelektuálnej histórie a kultúrnej geografie, ale postupne prevzal aj význam pojmu *Vysočina*, t. j. zahŕňal horské oblasti severomaďarského regiónu s vyššími topografickými podmienkami. [...] Nížina Žitného ostrova (Csallóköz) sem však nepatřila. V období dualizmu nadobudol pojem *Felvidék* aj politickú konotáciu a zvyčajne sa používal na označenie severných žúp so slovenskou väčšinou (Trenčianska, Oravská, Turčianska, Liptovská, Zvolenská, Spišská) a s významným slovenským obyvateľstvom (Bratislava, Nitra, Hont, Bars, Nógrád, Gömör, Abaúj-Torna, Zemplén a Ung). Po Trianonskej zmluve prešiel pojem – ďalšou významovou zmenou a začal sa používať ako synonymum pre Slovensko, ktoré sa prenieslo do Československa. [...] V politickom jazyku a v každodennej reči sa takto vyvinulo slovné spojenie *felvidéki, felföldi magyarság* (Maďari na Felvidéku, Vysočine) v dôsledku zmien štátnej moci, ktoré sa stalo synonymom pre kolektívne meno Maďarov žijúcich na území Slovenska. V podstate sa stalo významovo rovnocenným so slovným spojením „Maďari na Slovensku“. V poslednom čase sa pod označením *Felvidék* chápu ahistoricky, bez akéhokoľvek rozlišovacieho prídavného mena maďarsky hovoriace oblasti na Slovensku. [...] V slovenskom verejnom povedomí sa pojem *Felvidék* často spája s mysleným nebezpečenstvom maďarizácie regiónu a obnovy historického Maďarska“¹ (Urbán 2014: 120).

¹ V preklade autora.

Zemepisný výklad

Na základe vyššie uvedeného toto slovo označuje oblasť, ktorá nie je rovinnou, ale hornatou náhornou plošinou. V tomto zmysle sa vzťahuje len na historické Maďarsko alebo na časť dnešného Slovenska, na tú, ktorá nie je plochá. Napríklad Žitný Ostrov (Csallóköz) tiež nie je doň zahrnutý, pretože ide o rovinatú oblasť, a Žitný ostrov ako región v geografickom zmysle tvorí súčasť Malej nížiny (Kisalföldu). Mimochodom, názov oblasti s príponou –vidék (vidiek) je rozšírený v maďarčine aj na označenie regionálnych jednotiek; napríklad Délvidék, Újvidék, Muravidék (Južná oblasť, Vojvodina-Nový Sad, Pomurie).

Etnografický, sociologický výklad

Z etnografického hľadiska je v maďarskej literatúre označenie *Felföld* (Vysočina) zhruba totožné s *Palócföldöm* (Zemou Palocov), takže sú doň zahrnuté aj územia Slovenska, aj územia Maďarska obývané Palócmi. Zo sociologického hľadiska *Felvidék* znamená etnicky zmiešanú a jazykovo dvojjazyčnú oblasť, najmä jej časť obývanú prevažne Maďarmi.

Kultúrna a politická interpretácia

Názov sa však používa aj v kultúrnom a v politickom zmysle, a hlavne jeho používanie v maďarsko-slovenských politických diskurzoch spôsobuje problémy. V politike a čiastočne následne aj vo verejnom živote je význam tohto pojmu nejednoznačný a možno ho interpretovať rôznymi spôsobmi. Táto okolnosť môže byť niekedy zdrojom diskriminácie. Po Trianone nadobúdala názov *Felvidék* čoraz väčší politický obsah. V maďarskom povedomí verejnosti boli pomenované týmto spôsobom časti krajiny, ktoré sa dostali do Československa bez ohľadu na to, či boli hornaté, alebo nie; a či tam žijú Slováci. V tomto zmysle sa používa dodnes, t. j. keďže označenie *Felvidék* (Vysočina) stratilo svoj význam súvisiaci s bývalými topografickými podmienkami, hranice *Felvidéku* už nevedú na križovatke nížin a vysočiny, ale pozdĺž štátnych hraníc. V politickom jazyku a v bežnej hovorenej reči sa takto – výsledok zmien nástupníctva štátov – vytvoril pojem *felvidéki magyar* „Maďari na Vysočine“. Ide o súhrnný názov Maďarov žijúcich na území Slovenska, ktorý má v podstate rovnaký význam ako označenie *szlovákiai magyar – maďari na Slovensku*.

Historický pohľad

Situáciu ďalej komplikuje skutočnosť, že najmä v dôsledku zmien štátnych hraníc a mocensko-politických vzťahov prešlo slovo *Felvidék* niekoľkými významovými zmenami. Až do 19. storočia sa všeobecne tento názov ani nepoužíval, pretože ako náprotivok k rovine *Velkej nížiny* sa doteraz používalo označenie *Felföld* (*Vysočina*). Na začiatku 19. storočia označenie *Felföld* (*Vysočina*) bolo nahradené označením *Felvidék*, čo znamenalo hornaté oblasti severných oblastí historického Uhorska s vyššou topografiou.

Skôr, v období pred prvou svetovou vojnou a čiastočne medzi dvoma vojnami (predovšetkým vo verejnom diskurze a v politickom diskurze), sa chápalo ním aj celé územie Slovenska. Medzi dvoma vojnami sa však Maďari žijúci v tom čase na Slovensku vydávali za *Szlovenczkói magyarok* (Maďarov zo Slovenska). Kniha vydaná v roku 1939 mala názov *Direktórium reanektovanej Vysočiny a Rusínska*. Administratívna mapa reanektovaných území Upravil; Ústredný štatistický úrad M. Kir., Budapešť, 1939, vydavateľstvo Stud/Statisti uverejnil Stud/Štatistický korešpondent.

Ako je však známe, počas reanexie nebolo celé územie dnešného Slovenska reanexované, ale len tá jeho časť, ktorá bola prevažne obývaná Maďarmi (Prvé vedecké rozhodnutie), t. j. časť od jazykovej hranice smerom k Maďarom (južná) časť. Na základe toho *Felvidék* znamená „oblasť obývanú Maďarmi na severe, t. j. vyššie“. Dnes sa bežne používa aj v tomto význame.

Dva príklady výskytu mena Felvidék z odbornej literatúry a z novín

„Tí, ktorí na železničnej stanici v Okoličnej na Ostrove (Ekel) desaťkrát namaľovali slovo *Ekel*, ktorí na začiatku dvetisícdesiatych rokov vyvesili dvojjazyčné nápisy Dunajská Streda–Bratislava na vlastné náklady s rizikom straty osobnej slobody, tí, ktorí upozornili dvojjazyčnými nálepkami od Cluj-Napoca po *Felvidék* (Vysočinu) (zvýraznenie – S. Sz.) na skutočnosť, že vo viacjazyčnej krajine je hodnotný aj jazyk historických menšín a stále sa nájdu takí, ktorí by ho chceli používať v každodennom živote“ (Pomozi 2022: 275).

Kassára ment a Felvidéki Vállalkozói Expo – Horniacke-Felvidéki podnikateľské Expo putovalo do Košíc (názov článku z týždenníka MA7, www1).

Z kontextu odborného textu s témou jazykovej politiky a novinového článku možno z vyššie uvedeného výkladu vyvodit' vyššie uvedený výklad „územie Slovenska obývané aj Maďarmi“.

Politická diskusia o používaní pojmu Felvidék

Zoltán Szalay, maďarský spisovateľ a publicista zo Slovenska, píše (Szalay 2021), že okrem iného použitie slova *Felvidék* vyvolalo v politických kruhoch búrlivú diskusiu, do ktorej sa zapojili aj politici zo Slovenska, Slováci aj Maďari ako aj z Maďarska. Diskusia sa rozvinula po návšteve predsedu maďarského parlamentu Lászlóa Kövéra v Šamoríne v septembri v roku 2021. Návšteva sa uskutočnila pri príležitosti slávnostného odhalenia pamätníka Maďarov, ktorí boli po 2. svetovej vojne vysídlení pre svoju maďarskú národnosť. László Kövér vo svojom prejave použil termín *Felvidék*, ktorý vyvolal odpor vtedajšieho ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky Ivana Korčoka.

„Naša krajina nie je Felvidék! Názov našej krajiny je Slovensko, resp. Slovenská republika. Používanie názvu Felvidék zo strany maďarských štátnych predstaviteľov nie je, diplomaticky povedané, prejavom susedskej empatie,“ dodal Korčok (Korčok, citované podľa Szalay 2021).

Z citovaného výroku vtedajšieho ministra zahraničných vecí, Ivana Korčoka je zrejmé, že aj dnes má tento názov význam: (celé) územie Slovenska, teda slovo v tomto zmysle ako územná jednotka, je synonymom názvu Slovensko.

K tejto otázke zaujali stanoviská aj odborníci z rôznych oblastí. Ako uvádza Zoltán Szalay, dokonca aj jazykovedci majú odlišné názory na použitie tohto slova. Medzi nimi citujeme názor Lucie Molnár Satinskej, vedúcej Odboru sociolingvistiky v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra. Podľa nej „geografické názvy a ich preklady často nesú ideologický náboj a sú plné emócií. V prípade *Felvidéku* treba rozlíšiť historické a súčasné pomenovanie. To súčasné súvisí aj s maďarskou identitou na Slovensku. Niektorí ľudia sa s *Felvidékom* ako so svojou domovinou identifikujú a nemusia to myslieť protislovensky. Určite sa nedá obmedziť používanie nejakého pojmu v neformálnej komunikácii. Otázka znie, kam patrí politická komunikácia pri odhaľovaní pamätníkov.“ (Szalay 2021)

Etológ József Liszka vo svojom článku na túto tému (Liszka 2023) uvádza, „bez ohľadu na politický obsah je používanie výrazu *Felvidék* ne-

presné”. Označenie „felvidékiek“ (ľudia z Felvidéku) je lokálne pomenovanie, nie etnické. Je podobné ako ľudia zo Žitného ostrova, z Dunajskej Stredy, z Okoče. Zatiaľ čo tie sú geograficky dobre definované, *ľudia z Felvidéku* je strašne rozmazaný pojem“ (Liszka 2023:1), nie je možné vedieť, na čo sa vzťahuje.

Nie je prekvapujúce, ak napríklad maďarská (t. j. maďarská politická) elita znamená pod označením územie dnešného Slovenska obývané (aj) Maďarmi (vo vyššie uvedenom zmysle), zatiaľ čo časť slovenskej politickej elity znamená celé územie Slovenska. Motivácia používania názvu je podstatná. Iná vec je, že toto slovo sa nevhodne používa aj v maďarskej politickej terminológii ako synonymum pre (celé) územie Slovenska; József Liszka na to uvádza aj názorné príklady (Liszka 2023: 4).

K takým predpokladom, že *Felvidék* je celé dnešné Slovensko vedú pravdepodobne (falošné) zdôvodnenia. Na pozadí takýchto nedorozumení a z nich vyplývajúcich diskurzov môže zohrávať úlohu aj súčasná politická situácia, zámer potešiť voličov. Podľa Attilu Simona „termín [Felvidék – S. Sz.] nie je u Slovákov veľmi populárny, navyše, chceli by ho tu vylúčiť z používania maďarského jazyka“ (Simon s. a.: 8) Inými slovami, odteraz je to politika a politici niekedy skutočne profitujú z toho, že majú čo robiť.

Skutočnosť, že pomenovanie *Felvidék* žije v maďarskej historickej, kultúrnej a jazykovej tradícii s rôznymi významami, má len málo spoločného s nemaďarskými politikmi. Každá rečová komunita, ktorá používa svoj vlastný jazyk, má autonómne právo rozhodovať o tom, aké jazykové formy použije na opis rôznych javov, vecí a vzťahov, vrátane regiónov. Mimochodom, ak nejde o „maďarskú vnútornú záležitosť“, tento termín sa ani nedá používať. Napríklad v dokumentoch Európskej únie, zmluvách, skrátka úradných dokumentoch s právnou platnosťou je jeho použitie zjavne irelevantné, pretože ako územný celok ho nemožno vymedziť; nie je jasné, na ktorú územnú jednotku sa vzťahuje a kde sú jej hranice. Treba poznamenať, že dnešní maďarskí politici na Slovensku toto slovo nepoužívajú ako synonymum pre Slovensko.

Historik Attila Simon píše o použití tohto termínu: „... Musíme si s tým dávať pozor, pretože záleží na tom, v akom zmysle a kde ho používame. Politik by mal vedieť, kedy použiť pojem *Felvidék-Vysočina* a kedy pojem Slovensko. Opatrní musia byť aj predstavitelia vedy, pretože [...] záleží na tom, ako tento termín použijeme v súvislosti s historickými obdobiami. V každodennom živote však pokojne striedajme pojem Felvidék so Slovenskom, pretože to dokazuje bohatstvo nášho jazyka a ukazuje, že sme Európania, slovenskí Maďari a zároveň ľudia z Felvidéku“ (Simon s. a.: 9).

Nedorozumenia podobné tomuto príkladu možno nájsť aj vo vzťahu k iným označeniam, ako je napríklad slovo *autonómia*. V myšlienke sloven-

skej politickej elity zahŕňa ako neoddeliteľnú súčasť významového poľa slova aj myšlienka pripojenia južných území obývaných Maďarmi žijúcimi na Slovensku k Maďarsku.

Záver

Predložený text analyzuje výraz Felvidék z viacerých uhlov pohľadu. Vyššie uvedené záležitosti slúžia ako dobré príklady na to, ako zemepisné názvy a ich preklady často nesú ideologický a emocionálny náboj, čo môže vyvolať silné emócie ako aj reakcie u používateľov jazyka v rôznych komunikačných situáciách. Príležitostne sa môžu použiť aj na presadzovanie (jazykovej) diskriminácie. Z niektorých výrokov slovenských politikov je však zrejme, že používanie tohto výrazu sa na Slovensku nemusí stretávať s pozitívnou alebo neutrálnou odozvou, naopak, je často terčom vyvolávania negatívnych konotácií, čo následne vedie k možným verbálnym konfliktom medzi maďarskou a slovenskou stranou. Tento článok mal ambíciu vysvetliť, že výraz Felvidék nemusí niesť výlučne negatívny nádech, naopak môže sa používať v neutrálnom význame.

Pramene

www1 – Felvidéki Vállalkozói Expót tartottak Kassán (titulok článku z týždenníka MA7, Fábíán G., 27. aug. 2021.)
Felvidéki Vállalkozói Expót tartottak Kassán | ma7.sk

Literatúra

- LISZKA, J. (2023). Töredékek a Felvidékről. *Szép Szó. A Népszava kulturális és társadalomkritikai melléklete*, 4. 3. 2023, s. 1–4.
- SIMON, A. (eds.) (s. a.) Felvidéki vagy szlovákiai? In: SIMON, A., POPÉLY, Á., SZARKA, L. (eds.). *Felvidéki vagy szlovákiai?* Fialok a Jövőért Polgári Társulás: Občianske združenie Mládež pre budúcnosť.
- POMOZI, P. (2022). *Kárpáti szóttes. Nyelvi és nyelvpolitikai írások*. Budapest: Anyanyelvápolók Szövetsége.
- SZALAY, Z. (2021). Slovensko nie je Felvidék, odkazuje Korčok. Je to problematický výraz, ale ťažko to zmeniť, reagujú odborníci. *Denník N*, 11. 8. 2021, <<https://dennikn.sk/2500045/slovensko-nie-je-felvidek>>

odkazuje-korcok-je-to-problematicky-vyraz-ale-tazko-to-zmenit-reaguju-odbornici/?ref=list> [11. 11. 2024].
URBÁN, Zs. (eds.) (2014). *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona. Cseh-szlovákia megalakulásától napjainkig*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s.r.o.

Kontakt

Szabolcs Simon, PhD.

Katedra maďarského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta
Univerzita J. Selyeho v Komárne
Email Address: simons@ujk.sk

Department of Hungarian Language and Literature
Faculty of Education
J. Selye University in Komárno